

CHRISTELIJK-SOCIALE PARTIJ, later **PROTESTANTSCHEN VOLKSPARTIJ**

De **Christelijk-Sociale Partij** (CSP) probeerde tussen 1912 en 1925 om een sociaal progressiever maar godsdienstig consequenter alternatief voor de ARP en vooral de CHU te zijn. De drijvende kracht achter de CSP was de journalist en publicist A.R. van de Laar uit Gendringen. Als partijvoorzitter, lijsttrekker, redacteur en van 1918 tot 1922 als de enige afgevaardigde van de partij in de Tweede Kamer vervulde Van de Laar een overheersende rol binnen de CSP. Van de Laar was eveneens de voornaamste initiatiefnemer van de oprichting van de partij. Al in 1908 uitte Van de Laar in de zogenaamde *Politieke-Sociale Vlugschriften* felle kritiek op het in zijn ogen te behoudende sociale beleid van de confessionele coalitie (ARP, CHU, RKSP). Ook hekelde hij de samenwerking van de protestants-christelijken met 'Rome'. Volgens Van de Laar was de voornaamste tegenstelling in de politiek niet die tussen christenen en 'paganisten' (zoals Abraham Kuypers antithese het stelde), maar die tussen een in sociaal opzicht progressieve en conservatieve politiek. Met de door hem zelf opgerichte tijdschriften *De Klaroen* (1909) en *De Beukelaar* (1910) kregen Van de Laars kritische artikelen een steeds groter bereik. De vraag was echter bij welke partij Van de Laar met zijn kritische aantekeningen en zijn ambities terecht kon. Andere dissidente protestants-progressieve partijen, als de **Christen-Democratische Partij** (CDP) en de **Bond van Christen-Socialisten** (BCS), vond hij ofwel te gematigd en te gereformeerd (de CDP) ofwel te radicaal (de BCS). Op 18 november 1912 richtte Van de Laar met enige geestverwanten dan ook een nieuwe partij op, de CSP. In het program van de partij, dat tijdens de oprichtingsvergadering werd opgesteld en dat een week later in *De Beukelaar* werd afgedrukt, presenteerde de CSP zich als een sociaal bewogen partij, die onder meer pleitte voor belasting naar draagkracht, voor bedrijfsmedebezit van arbeiders en voor algemeen kiesrecht voor mannen en vrouwen. Socialisatie wees de partij af, evenals de klassenstrijd. Opvallend was voorts het orthodox-protestantse karakter van het program: de CSP wenste krachtige handhaving van de zondagsrust, bestrijding van het neomalthusianisme, kerstening van de openbare school en voorts een krachtige ondersteuning van het nationaal-protestantse karakter, onder andere door de Nederlandse hervormde kerk een bevoorrechte positie te garanderen.

In 1913 deed de CSP voor de eerste keer mee aan de verkiezingen voor de Tweede Kamer. In haar campagne richtte de CSP zich vooral tegen de verplichte sociale verzekering en de herziening van de invoerrechten. De partij behaalde in elf districten gezamenlijk 4500 stemmen; nergens werd de herstemming gehaald. In deze herstemming adviseerde de CSP haar kiezers om in geen geval op een van de coalitiepartijen te stemmen.

Tussen 1913 en 1917 liet de CSP weinig van zich horen. Eerst in 1918 trad de partij weer naar buiten met het oog op de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 3 juli van dat jaar. Deze verkiezingen, de eerste na de invoering van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging en het algemeen mannenkiesrecht, verliepen voorspoedig voor de CSP.

Met 8561 stemmen (0.61%) haalde de partij precies genoeg stemmen voor een zetel. Vooral onder orthodox-hervormde kiezers in de kieskringen Nijmegen (met name de Achterhoek en de Betuwe) en Leiden (met name Gouda) behaalde de partij relatief veel stemmen. Hierdoor kon Van de Laar zijn intrede in de Tweede Kamer maken.

Het Kamerlid Van de Laar maakte vooral indruk als erudiet en retorisch begaafd spreker, wiens 'woordenstroom', aldus mede-Kamerlid P.J. Oud, de Kamerleden soms overweldigde. Inhoudelijk pleitte Van de Laar onder meer voor afschaffing van het gezantschap bij het Vaticaan en verbetering van de positie van lage ambtenaren. Vanaf 1920 sprak Van de Laar zich bovendien uit voor nationale ontwapening. Aanvankelijk had de CSP nog weinig op met het antimilitarisme, maar in januari 1920 verklaarde de partijvergadering zich voor afschaffing van de vloot en voor beperking van de landmacht.

De verkiezingen voor de Provinciale Staten in 1919 brachten de CSP zetels in Friesland en Gelderland. De verkiezingen voor de Tweede Kamer op 5 juli 1922 brachten de CSP minder voorspoed. Ondanks stemmenwinst (19.540, 0.69%), die vooral te danken was aan een goed resultaat in Friesland, verloor de CSP haar zetel. De mede door Van de Laar gewenste verhoging van de kiesdrempel deed de partij de das om. Nadat de CSP met meer succes in 1923 haar zetels in de Provinciale Staten had verdedigd, raakte de partij betrokken bij besprekingen tussen verschillende progressieve protestantse partijen. Op 29 november 1924 leidden deze contacten tot de oprichting van de **Christelijk Democratische Federatie** (CDF), waarin behalve de CSP de **Christelijke Volkspartij**

(CVP) en de Christelijk-Democratische Bond bij aangesloten waren. Al spoedig ontstond echter onenigheid over de invulling van het leiderschap en in februari 1925 besloot de CSP uit de federatie te stappen. Nog in dezelfde maand veranderde de CSP haar naam in **Protestantsche Volkspartij** (PVP). De motivatie voor de naamsverandering luidde dat de term christelijk-sociaal door tegenstanders te makkelijk tot christelijk-socialistisch werd verbasterd. In haar optreden leek eveneens een kleine verandering te zijn opgetreden; het antipapisme voerde meer dan ooit de boventoon. Vooral de CHU kreeg de wind van voren vanwege haar samenwerking met 'Rome'.

Het leverde de PVP echter geen stemmenwinst op. Bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer op 1 juli 1925 kreeg de partij 15.494 stemmen (0.50%). Vooral in Friesland moest Van de Laar een flink verlies incasseren. Na het teleurstellende resultaat bij de verkiezingen van 1925 kwijnde de PVP langzaam weg. Zo werd de uitgave van het partijblad *Protestantsche Volkspartij* na de verkiezingen gestaakt. Op 3 december 1925 liet de partij weten zichzelf te hebben opgeheven. Van de Laar verdween vervolgens geheel van het politieke toneel. Een aantal andere partijleden (onder anderen Rintje van der Brug) zou in 1926 betrokken zijn bij de oprichting van de **Christelijk-Democratische Unie** (CDU).